

Колдонулган адабияттар:

1. Алайчиев Э.К. Кыргызстандын түштүк аймагындагы демографиялык маселелер. Ош- 2011. – Б. 110.
2. Асанканов, А., Эркебаев, А. Межэтнический конфликт в июне 2010 года на юге Кыргызстана: причины, обстоятельства, хронология, последствия, принятые меры и уроки. [Текст] / А. Асанканов, А. Эркебаев. – Бишкек: Улуу Тоолор, 2023. – 400 с.
3. Жоробеков Ж. Этнодемографические процессы и вопросы этнополитологии Кыргызской Республики 1998.
4. Жусубалиев А.Р. Современные особенности социально-этнической структуры Кыргызстан // «Весник КГУСТА». Бишкек, 2011. №1. 25-28 стр.
5. Жоробеков Ж. Этнодемографические процессы и вопросы этнополитики Кыргызской Республики автореферата по ВАК РФ 23.00.02, доктор политических наук 1999.
6. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети 1989-2023-жылдардагы отчеттору.
7. Чыныкеева Г.Э., Жоошбекова А.Р., Абдувапова А.Т., Миграционные и этнодемографические процессы юга Кыргызстана на современном этапе West Bohemian Historical Review XI | 2021 | 1, С.95
8. <https://www.gov.kg/ky/post/s/russkiy-pravitelstvo-kr-razrabotalo-kompleksnuyu-programmu-podderzhki-semi-i-zashchityi-detey-na-2017-2027-godyi> Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Аппаратынын маалыматтык камсыздоо бөлүмү
9. <https://caspien-eurasia.com/yurta-2023-naczionalnaya-politika-kyrgyzstana-edinstvo-naroda-i-mezhetnicheskih-otnoshenij/> «Юрта»-2023: Национальная политика Кыргызстана – единство народа и межэтнических отношений
10. <https://kenesh.kg/posts/3282> Үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбоору 2020-жылдын 3-марты. Бишкек ш.
11. Үй-бүлөдөгү зомбулуктан социалдык укуктук корго жөнүндө” 2003-ж. 25-март №62 <https://kg-law.journalist.kg/nua/y-b-l-d-g-zombuluktan-sotsialdyik-ukuktuk-korgoo-zh-n-nd-myiizam/>

УДК 94 (575.2)

Темирбек уулу Идеат, И. Арабаев атындагы
 Кыргыз мамлекеттик университетинин ага окутуучусу
КЫРГЫЗСТАНДАГЫ КАЧКЫНДАР МАСЕЛЕСИ
 (ТАЖИКСТАНДЫК ЭТНОСТУК КЫРГЫЗДАРДЫН МИСАЛЫНДА)

Темирбек уулу Идеат, Старший преподаватель КГУ им. И.Арабаева
ПРОБЛЕМЫ БЕЖЕНЦЕВ В КЫРГЫЗСТАНЕ
 (НА ПРИМЕРЕ ТАДЖИКСКИХ ЭТНИЧЕСКИХ КЫРГЫЗОВ)

Temirbek uulu Ideat, Senior Lecturer of Kyrgyz State University named after I. Arabaev
REFUGEE PROBLEMS IN KYRGYZSTAN
 (USING THE EXAMPLE OF TAJIK ETHNIC KYRGYZ)

Аннотация. Макалада Кыргызстандагы качкындардын айрым маселелери, өзгөчө Тажикстандан качып келген этностук кыргыздардын абалы берилди. Алгач качкын болуп келген этностук кыргыздардын акырындап Кыргызстанда биротоло жашап калышы боюнча маалыматтар кездешет. Интеграциялык процесстер үчүн Кыргызстандын бийлиги тарабынан бир канча мыйзам актылары кабыл алынган. Аларга КР Президентинин жарлыгы, ЖК токтомдору жана мыйзамдары, Өкмөттүн “Кайрылман” программасы ж.б. кирет. Бул качкындарды кабыл алуу боюнча жүргүзүлгөн маанилүү иштер катары берилген. Ошондой эле, качкындардын абалы, жайгашышы, саны боюнча илимий изилдөөнүн жыйынтыгы камтылган.

Негизги сөздөр: качкындар, этностук кыргыздар, интеграция, программа, кайрылман, тажикстандык кыргыздар.

Аннотация. В статье рассмотрены некоторые проблемы беженцев в Кыргызстане. Особое внимание было уделено ситуации с этническими кыргызами, бежавшими из Таджикистана. Есть данные о том, что этнические кыргызы, изначально являвшиеся беженцами, постепенно стали постоянно проживать в Кыргызстане. Для интеграционных процессов властями Кыргызстана принят ряд законодательных актов. К ним относятся Указ Президента КР, постановления и законы ЖК, программа правительства “Кайрылман” и др. входит. Это представлено как важная работа по приему беженцев. Также содержит результаты научных исследований статуса, местонахождения и количества беженцев.

Ключевые слова: беженцы, этнические кыргызы, интеграция, программа, кайрылман, таджикские кыргызы.

Abstract. The article discusses some of the problems of refugees in Kyrgyzstan. Special attention was paid to the situation of ethnic Kyrgyz who fled Tajikistan. There is evidence that ethnic Kyrgyz, who were initially refugees, gradually began to permanently reside in Kyrgyzstan. The Kyrgyz authorities have adopted a number of legislative acts for integration processes. These include the Decree of the President of the Kyrgyz Republic, resolutions and laws of the Housing and Communal Complex, the government program “Kairilman” and others. This is presented as an important work for the reception of refugees. It also contains the results of scientific research on the status, location and number of refugees.

Keywords: refugees, ethnic Kyrgyz, integration, program, Kairilman, Tajik Kyrgyz.

Кыргызстанда бүгүнкү күндө 60 миңден ашык Тажикстан, Өзбекстан, Түркия, Ооганстан, Кытай, Казакстан ж.б. өлкөлөрдөн көчүп келишкен этностук кыргыздар жашайт. Этностук кыргыздар маселеси ар тараптуу изилденбей келе жатат. Өзгөчө Кыргызстандын аймагына “качкын” катары массалык түрдө көчүп келүүсүнө тарыхый баа берүүгө убакыт келди.

Кыргызстандын аймагында расмий качкын макамын алган адамдардын тобу 1992–1997-жылдардагы Тажикстандагы каргашалуу жарандык согуш учуруна туура келет. Ошондуктан, бул макалада Тажикстандан Кыргызстанды көздөй качууга аргасыз болгон элдин тагдыры, тарыхы изилдөөгө алынды.

Тажикстандын Жергетал (Лахш), Мургап, Шаар-Туз, Хожент ж.б. аймактарында этностук кандаштарыбыз азыркы мезгилде көп санда жашашат. Алардын жалпы саны расмий маалыматтар боюнча 60 миңден ашат. Бул Тажикстандын калкынын этникалык курамынын 1%га жакынын түзөт.

1992-жылдан бери этностук кыргыздар негизинен Кыргызстанга, жер которушканы менен жогорудагы сан кескин өзгөргөн эмес. Ал эми Кыргызстанга жер которгон тажикстандык этностук кыргыздардын саны да аз эмес. Алар бүгүнкү күндө расмий маалымат боюнча 30 миңден ашат[1].

Тажикстанда кылымдар бою жашап келген этностук кыргыздар Кыргызстанга жарандык согуштун запкысын тарткандыгы үчүн гана эмес, башкада толгон мисалдардын негизинде массалык жер которууга мажбур болушкан эле. Бирок, алардын массалык көчүп келүүсү, Кыргызстандын расмий кабыл алуусу “качкындар” маселесинде турат.

“Качкын” макамы Кыргыз Республикасынын жараны болбогон, массалык кыйноолордун, ички конфликттердин же башка коомдук тартипти бузган абалдын натыйжасында жашоосуна, эркиндигине же коопсуздугуна коркунуч жаратылган учурда өзү жашаган өлкөнү таштап чыгып кетүүгө аргасыз болгон адамдарга берилген [2].

1990-жылдын февраль айынан тартып саясий себептерден улам Тажикстанда массалык митингдер арбын өткөрүлө баштаган. Калк арасында радикалдык топтор күчөп, “Тажикстан тажиктердин мамлекети” деген лозунг менен нааразычылыкка чыга башташкан. Митингдин бир себеби катары, “Азербайжандан качкан армяндарга квартира берилип жатат” деген ушактын таралышын айтышат[3]. Өлкөдө баш аламандык өкүм сүрүп, эл Тажикстандын Коммунисттик партиясынын Борбордук комитетинин имаратын курчап, өкмөттүн отставкасын талап

кылышкан. Митингге чыккандар менен укук коргоо органдарынын ортосунда кагалышуу болгон. Нааразычылыкка чыккандар союздук аскерлер тарабынан күч менен таратылып, анын кесепетинен расмий маалымат боюнча 22 адам каза болгон. Бул окуяга тарыхый баа берген тарыхчылар жарандык согуштун «башкы репетициясы» болгондугун белгилешкен.

1992-жылдагы Президенттик шайлоонун жыйынтыгы мурда көп санда болуп келген митингдерден айырмаланып, массалык мүнөзгө ээ болгон. Ленинабаддык Рахмон

Набиев президенттик шайлоодо жеңип чыккандыгына анын атаандашы Давлат Худоназаровду колдогон оппозициялык күчтөр менен динге берилген адамдардын тобу нааразычылыгын билдирип чыгышкан. Каратегин, Бадахшан, Матчин аймактарынан келген оппозициялык маанайдагы топ жалпы элге чакырык таштап, Шахидон аянтында нааразычылыктарын билдирип турушкан. Аларга каршы Президенттик шайлоону жеңген Р.Набиевди колдогон Көлөп, Ле-

нинабад, Гисар аймактарынан келген адамдар Дүйшөңбү шаарындагы Озади (Азаттык) аянтында митинг уюштурушкан. Дал ушул топтордун арасындагы келишпестиктер жарандык согушка себеп болуп калды. Эки тараптын ортосунда 1992-жылы 5-майда кагылышуу болуп кеткен. Бул кан төгүүгө алып келип, көп жарандын курман болушу менен аяктаган. Ушул эле күнү Президенттин жарлыгы менен өзгөчө кырдаал киргизилип, Дүйшөңбү шаарында

коменданттык саат орун алган. Бирок, көзөмөл мамлекеттик бийликтин колунан чыгып кеткен. Тараптардын саясий маселени чечүүсү аскер күчүн пайдаланууга алып келген. 1992-жылдын 27-июнунан тартып тынымсыз согуштар жүрүп, ал Тажикстандын көпчүлүк аймактарын кучагына алган. Кан төгүү күчөп, криминалдык мүнөзгө өтүп кеткен. Расмий маалыматтар боюнча 40 миңден 100 миңге чейин адам каза болуп, 1 миллионго жакын адам өлкөдөн качып, 50 миңден ашык турак жай талкаланган [4].

Бул бүлгүн Тажикстандагы кылымдар бою жашап келген этностук кыргыздарга да залакасын тийгизген. Согушчандардын кыргыздар массалык түрдө отурукташкан Жергетал, Шаартуз аймагын толук ээлеп алышкан. Элге кылган зулумдугунан улам, этностук кыргыздар тажик эли менен бирге качкын катары Кыргызстандын аймагына жер которууга мажбур болушкан. Алар болгон мал мүлкүн, үй-жайын таштап, аз гана оокат, тамак-ашын алып, өлкөдөн чыгып кетишкен.

Тажикстандагы жарандык согуштун кесепетинен Кыргызстандын аймагына 20 миңден ашык качкын келген. Абал курч болгондуктан 1997-жылы БУУнун Качкындар иштери боюнча Жогорку комиссары Садако Огата айым Кыргызстанга келип, качкындардын абалы менен таанышып кайткан [5]. 1992–1997-жылдары аралыгында Кыргызстанга качкан адамдардын саны расмий эмес маалыматтарда 40 миңден ашкан деп берет. Качкындарды Кыргызстандын Өкмөтү кошуна мамлекет катары жакшы кабыл алган [5]. Статистикалык маалыматтар боюнча 1997-жылга карата Кыргызстанда расмий каттоодон өткөн 16700 качкын болгон. Алардын көпчүлүгү этностук кыргыздар. Ал эми ошол эле

мезгилде каттоодон өтпөгөн 28 миңдей качкын өздөрүн экономикалык мигрант катары эсептешкен [6]. Алардын көбү кийин кайра Тажикстанга чыгып кетишкен.

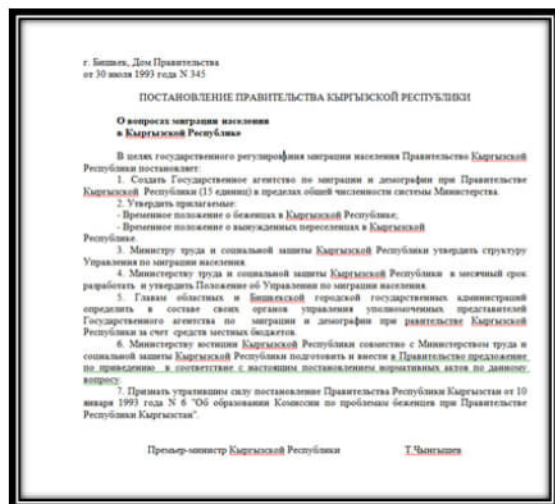
Тажикстандагы жарандык согуштун

өзгөчөлүгү боюнча 1992-жылы чыккан гезиттемындай айтылат: “...Лахути айылынан – 73 адам, Пахтакор айылынан – 170 адам, Пахтокори-поен айылынан – 35, Чапаев шаарчасынан – 35 адам, Пахтабад айылынан – 170 адам, Ленинград шаарчасынан – 28 адам, Ширкент кыштагынан 15 адам, Регар шаарынан 130 адам муузданган. Ал эми Курган-Төбө шаарында калк толугу менен өлтүрүлүп, үйлөр өрттөлгөн” [6]. Жарандык согуштун кесепети карапайым тажик элине, анын ичинен этностук кыргыздарга катуу тийген. Маалыматтарда согушчандардын адамдарды кыйнап өлтүрүүнүн ар кандай ыкмаларын колдонгону боюнча айтылат. Алсак, кулагын, мурдун кесүү, көзүн чукуу, тумчуктуруу, тирүүлөй көмүү, өртөө ж.б. [7]. Мыкаачылыктан улам жергиликтүү калк коңшулаш мамлекеттерге, анын ичинен Кыргызстандын аймагына үй-жайын, мал-мүлкүн таштап, качышкан. Мыкаачылыктын деңгээли өзүнчө изилдөөнү талап кылат. Бирок, жогорудагы мисалдар анын деңгээлин көрсөтүп турат.

Качкындар Кыргызстанга Карамык, Сары-Таш, Достук, Исфана, Кызыл-Бел, Кара-Бак, Төрткүл, Ак-Сай ж.б. аймактар аркылуу кирип келишкен. Кыргыз Республикасынын Өкмөтү Тажикстандан көчүп келген качкындар боюнча маселени чечүү үчүн 1993-жылы 10-январда (№6) Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн алдында качкындар маселеси боюнча Комиссия түзүү жөнүндө токтом кабыл алган. Анын төрагасы

вице-премьер министр А.Э.Эркебаев жана курамында министрлер, губернаторлор, фонддордун жетекчилер болгон [2]. Убагында качкындарга боордош катары баш калкадан башка, кийим-кечеден, тамак-аштан да жакшы жардам берилген[8].

Коммиссия Өкмөткө качкындар маселеси боюнча атайын токтом кабыл алууну сунуштаган. Токтом 1993-жылдын 30-июлунда (№345) кабыл алынып, анда “Кыргыз Республикасындагы качкындар жөнүндө” убактылуу Жобосу кабыл алынган. Ушул жобо боюнча качкындар маселесинин алгачкы маселелери чечилип, өлкөгө аларды расмий кабыл алуу жүргүзүлгөн жана үч айдын ичинде туруктуу жашай турган аймагын тандоо укугу берилген [9].

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Мыйзам чыгаруу палатасы БУУ тарабынан 1951-жылы кабыл алынган “Качкындар макамы жөнүндө” Конвенцияга кошулуу тууралуу токтомду 1995-жылы 30-октябрда кабыл алган [2]. Качкындардын саны көп болгондуктан, алар менен иш алып баруу оор болгон. Эмгек жана социалдык коргоо министрлигинде Калктын миграциясы боюнча башкармалыкты уюштурушкан. Алдагы иш алып барууда оор болгондуктан, 1996-жылы Өкмөттүн алдындагы Миграция жана демография боюнча Мамлекеттик агенттик түзүлгөн.

1995-жылы 30-ноябрда Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан Качкындарга арналган ведомстволор аралык комиссия түзүлгөн. Комиссиянын төрагасы катары

М.К.Жангарачева бекитилип, курамында 20 адам болгон [2].

Качкындарды жайгаштырууда бир топ көйгөйлөр болгон. Атайын турак жайлар жок болгондуктан, Ош жана Чүй облусундагы пайдалануудан калган мамлекеттик мекемелердин эски имараттарын, жатаканаларды алышкан. Ошондой эле, тез курулуучу чатырларды дайындашкан [2]. Өкмөт Ош облусунда жана Чүй облусунда кароосуз калган мекеменин имараттарын качкындарга убактылуу баш калка катары берип, маселени убагында чечүүгө аракеттенген. Бирок, турак жай жетпегендиктен, тез курулуучу чатырлар таратылган.

КР БМ КФДнин архивинде “качкындарга” жардам берүү боюнча 1993-жылдан тартып 2000-жылга чейинки фотосүрөттөр сакталган. Аларды изилдөө менен ошол мезгилдеги кайгылуу, оор күндөр элестейт. Анда бала-чакасы менен көчүп келип, чатырларда, эски үйлөрдө баш калкалап турган адамдардын сүрөттөрүн көрүүгө болот. Фотограф Казыболотов сүрөттөрдү 1993-жылы Бишкек шаарындагы

Темир жол вокзалынын жанынан тартып алган. Бул көрүнүш боюнча убагында качкын катары көчүп келген Чүй облусунун тургундары Абдурахман Ысаков, Саидрахман Шарипов да ырасташат.

Жарандык согуштун жүрүшү жана этностук кыргыздарга тийгизген таасири боюнча Ивановка, Васильевка, Виноградное, Жаңы-Жер, Камышановка айылдарындагы боордоштор менен жолугууда баштарынан өткөргөн окуяларды айтып беришти. Бул изилдөөдө Ивановка айылынын тургуну, Саидрахман Шариповдун эскерүүсү башкаларга салыштырмалуу мазмундуу жана жеткиликтүү болду. Ал жергеталдык кыргыз,

1986-жылы туулган, Кыргызстанга 1997-жылы ата-энеси, бир туугандары менен

бирге жер которуп келген. Ал жарандык согуштун оор учурларын башынан өткөргөн. 1992-жылдары эле Жергеталга башка райондордон качкан тажик улутундагы адамдар, арасында кары-картаңдар, жаш, балдар аялдар келген. Аларды кыргыздар меймандостук менен кабыл алып, нан жаап берип, баш калкалатып турушканын эскерет. Бирок, согушчандар Жергеталды да ээлешип, 2 жылдай курал менен башкарышкан. Күнөөсүз көптөгөн адамдарды атып өлтүрүшкөн. Ошол мезгилде этностук кыргыздар айласыз үй жайды таштап Кыргызстанга качып жөнөшкөн.

Саидрахман Жергеталдан Ошко бир жума жол жүрүп араң жетишкенин эскерет. Кыргызстанды каптаган каатчылык этностук кыргыздарды андан ары Чүйгө келүүгө мажбурлады. Саидрахман үй-бүлөсү башында “качкын” күбөлүгү менен жашап, кийин жарандык алгандыгын, эскерет. Мындай кыйынчылыктарды миңдеген боордошторубуз баштарынан өткөрүшкөн.

Ивановкадагы эски оорукананын имаратында жашаган, жергиликтүү оорукананын дарыгери Абдрахман Исаковдун эскерүүсү өзгөчө. Ал 1996-жылы Кыргызстанга аргасыз качып келген. Жарандык согуш мезгилинде ооруканада жарадар болгон адамдардын жаратын дарылап иштегенин айтат. Бирок, Жергеталды ээлеп алган согушчандар үй-бүлөсүнө, ал эмес өзүнүн өмүрүнө да коркунуч туудургандан улам, качуудан башка аргасы калган эмес [10]. Ал Кыргызстанга келгенде Ивановкадагы ушул оорукананын бир бөлмөсүндө балдары менен жайгашып, ушул мезгилге чейин жашайт. Азыркы

мезгилде Кыргыз Республикасынын жарандыгын алган. Мындай эскерүүлөр көп санда. Алардын ар биринин тагдырын өзүнчө эскерүү катары изилдөөнү улантуу зарыл.

2000-жылы БУУнун Башкы Ассамблеясы 20-июнду Бүткүн дүйнөлүк качкындар күнү катары кабыл алган. Бул күн 2001-жылдан баштап Кыргызстанда расмий белгиленет. Мурда качкындар боюнча атайын мыйзам болгон эмес. Кыргыз Республикасынын “Качкындар жөнүндө” мыйзамы 2002-жылы 25-мартта (№44) гана кабыл алынган.

Качкындарды колдоо боюнча 2001-жылы “Тарыхый мекенине көчүп келген этностук кыргыздарга колдоо көрсөтүүнүн чаралары жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы чыгып, ага ылайык биринчи орунда качкын этностук кыргыздарга жөнөкөйлөтүлгөн тартипте Кыргыз Республикасынын жарандыгын берүү милдети коюлган. Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын аймагына көчүп келген этностук кыргыздарга мамлекеттик колдоо көрсөтүү жана жардам берүү мамлекеттик саясаттын приоритеттүү багыты катары аныкталган. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө 2001-жылдын 1-декабрына чейин тарыхый мекенине көчүп келген этностук кыргыздарды колдоо жана жардам берүү боюнча Мамлекеттик программаны иштеп чыгууну жана бекитүүнү тапшырган. Программаны ишке ашыруу үчүн 2 млн. сом акча каражаты бөлүнгөн [2].

Качкын катары келген кыргыздардын ичинен расмий маалыматтар боюнча 9 миңден ашыгы Кыргызстанда биротоло жашап калышкан. Алардын көпчүлүгү 2002-жылы жарандык алууга жетишишкен. 2004-жылдын 8-апрелинде КР Президентинин №128 “Тарыхый мекенине келген кыргыз этносундагыларды Кыргыз Республикасынын жа-

рандыгына кабыл алуу жөнүндө” жарлыгынын чыгышы, этностук кыргыздардын көчүп келүү агымын көбөйткөн. Себеби, этностук кыргыздарга жеңилдетилген формада жарандык берүү каралган [2]. Тажикстанда жарандык согуштун кесепетинен жабыркап, жумушсуздуктан кыйналып турган боордо-

шторубузга бул жарлык жагымдуу жаңылык болгон. Мурда кеткен туугандарын, тааныштарынын аркасынан массалык жер которуу орун алып, Мургап жана Жергетал аймактарынан Ош, Баткен жана Чүй облустарына көчүп келе башташкан.

Жергиликтүү бийликтин бюрократиялык мамилелеринен улам жарандыкка жетүү маселеси кечендей берген. Расмий документтери болбогондуктан, мамлекеттин камкордугуна ээ боло алышпай, өгөйлөнүп калышкандары болгон. Мургаптан келген Гүлбайра Жоробекова жарандык ала албай, каттоого тура албай кыйналгандыгын төмөнкү ыр саптары аркылуу сүрөттөгөн:

“Болот деп бизге чоң жөлөк,
Боор тартып келсек бул жакка.
Бир боор деп эч ким тартпады,
Бейдарек калдык арабөк”[12].

Кыргыз Республикасынын Өкмөтү 2006-жылы 19-октябрда тарыхый мекенине кайтып келген этностук кыргыздарга көмөк көрсөтүү боюнча 2006-2008-жылдарга “Кайрылман” мамлекеттик программасын кабыл алган. “Кайрылман” программасы үчүн атайын мыйзам кабыл алуу зарылдыгынан улам, Жогорку Кеңеш депутаттар С.Н.Жапаров, К.К.Ташиев, А.К.Келдибеков, У.З.Ормонов биргелешип демилгелеген “Тарыхый мекенине кайтып келүүчү этникалык кыргыздарга берилүүчү мамлекеттик кепилдиктер жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын кабыл алып, 2007-жылы 10-октябрын-

да № 2065-III токтом менен бекиткен [11].

Мыйзамга этностук кыргыздарга эң зарыл болгон конуш алууга берилген аймакта турак жай куруу үчүн жер участогун менчикке бөлүп берүү жана турак жай куруу же квартира сатып алуу үчүн пайызы жок ссуда бөлүп берүү киргизилген. Тилекке каршы, жергиликтүү бийлик өкүлдөрү бул мыйзамды ишке ашырууда бюрократиялык тоскоолдуктарга жол беришкен. Программаны ишке ашыруу үчүн каражат бөлүнбөсө дагы, анын пайдалуу жактары болгон. “Кайрылман” макамын алуу менен көрсөтүлгөн мөөнөттө жарандык алууга жетишишкен. “Кайрылман” макамында каралган жеңилдиктерди пайдалана алышкан. Анын кабыл алынышы менен көптөгөн этностук кыргыздардын Кыргызстанга келишине жана жеңилдик менен жарандык алуусуна өбөлгө түзүлгөн.

Жарандык алуу “качкындар” жана “кайрылмандар” үчүн чоң жеңиш эле. Себеби, Тажикстандагы каргашадан кийин мурда жашаган жеринде эч нерсеси калбаган боордоштор ал жакка кайра баруудан коркушкан. Экинчиден, этникалык аң сезими да Кыргызстанда жашап калууга түрткөн. Алар кийин жарандык алып, Чүй облусундагы айылдарда, мурда орус, уктарин, немец улутундагылар таштап кеткен же арзан баада саткан үйлөрдү ээлеп калуу менен жашап калышкан. Акырындап боордошторду жергиликтүү коомго интеграциялоо процесси өз нугуна түшө баштаган.

Этностук кыргыздардын Чүй облусунун башка улуттар көп жашаган аймактарына массалык отурукташуусу, ошол аймактагы тил, маданият, дин тармактарына өзгөрүүлөрдү киргизүүгө жетишишкен. Аймакта ислам дининин жайылышы тездеп, унутта бара жаткан каада-салттар жанданган. “Нооруз” майрамы жыл сайын белгилене баштаган. Азыркы мезгилде этностук кыргыздарга мамлекеттик деңгээлде көңүл бурула баштады. Мыйзамдар жакшырып, жарандык алуу жеңилдетилген. Өлкөдө жарандык ала элек боордоштор аз санда эле калды. Калгандары жарандык алып, башка кыргызстандыктар сыяктуу эле коомдун толук кандуу мүчөсү катары жашап келишет. Боордоштордун Кыргызстандын аймагына көчүп келүү агымы көбөйүүдө.

Адабияттар:

1. Темирбек уулу И. Кыргызстандагы этностук кыргыздардын интергация маселелери:Тажикстандан көчүп келген кыргыздар. Плюрализм боюнча Глобалдык борбор. Канада, 2018. <https://www.pluralism.ca/wp-content/uploads/2018/04/Ideat-Temirbek-uulu-abstract-Kyrgyz-FINAL.pdf>
2. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kk/35718>
3. Февральские беспорядки в Душанбе 1990 года: предвестник гражданской войны. Дата обращения: 16 октября 2020. Архивировано 28 января 2020 года.
4. Мехрали Тошмухаммадов «Гражданская война в Таджикистане и постконфликтное восстановление», 2004.
5. Азаттык радиосу, Качкындарга кайрымдуу бололу., 2016-жыл, 18-июнь. https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_refugees_human_right/27807315.html Азаттык радиосу. Этникалык кыргыздардын көйгөйлөрү. 2004-ж., 29-май. <https://www.azattyk.org/a/1224297.html>
6. Назаршоева С.Ф. Гражданская война в Республике Таджикистан и ее влияние на миграционные процессы. Вестник АлтГУ. 2017.
7. Белых Б., Бурбыга Н. Курган-Төбе – город мертвых. Известия., 1992-ж., 8-сентябрь. №200.
8. Бушков В.И., Микульский Д.В. Анатомия гражданской войны в Таджикистане (Этносоциальные процессы и политическая борьба, 1992-1995). М.,1996.
9. <https://erkin-too.kg/abdygany-erkebaev-uluttuk-yntymakka-kelip-birig%d2%af%d2%af-zholuna-t%d2%afshs%d3%a9k-dep-tilejm/>
10. АТМ, Темирбек уулу Идеат, 2018-ж.
11. Указ Президента Кыргызской Республики “О мерах по оказанию поддержки этническим кыргызам, возвращающимися на историческую родину”. Бишкек, 29 август, 2001 года. УП №264.Архив Президента КР Ф.1. Оп. 1. Д. 1940. Л.113-114;
12. Заман гезити, 27-февраль, 2009-ж.

УДК 316.3:004

Эргешова Бурулкан Маматкасымовна

Ош мамлекеттик педагогикалык университети

магистр, ага окутуучу

**КАЛКТЫ СОЦИОЛОГИЯЛЫК ИЗИЛДӨӨЛӨРДӨГҮ САНАРИПТИК
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫН ТАРИХЫ****Эргешова Бурулкан Маматкасымовна**

Ошский государственный-педагогический университет

магистр, старший преп.

**ИСТОРИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЯХ НАСЕЛЕНИЯ****Ergeshova Burulkan Mamatkasymovna**

Osh state pedagogical university,

Degree of master, senior instructor

HISTORY OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN SOCIOLOGICAL RESEARCH OF THE POPULATION

Аннотация. Теманын актуалдуулугу социологиялык изилдөөлөрдүн ыкмаларын жана ыкмаларын өзгөртүп жаткан санариптик технологиялардын тез өнүгүшү менен шартталган. Чоң маалыматтарды, социалдык медианы жана аналитикалык платформаларды колдонуу маалыматты чогултуу жана талдоо үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачат, бул изилденүүчү социалдык кубулуштардын тактыгын жана масштабын бир топ жогорулатат. Иштин максаты санариптик технологиялар социологиялык изилдөөлөрдүн салттуу ыкмаларын кантип